

Пилип Пилипенко

ORCID: 0000-0001-9263-282X

Львівський національний університет імені Івана Франка
trudagrek@ukr.net

Орест Раневич

ORCID: 0000-0002-2617-4717

Львівський національний університет імені Івана Франка
o.ranevych@gmail.com

Вид статті: наукова стаття

Право на соціальний захист від безробіття: міжнародний та національний досвід проголошення

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальні послуги, матеріальне забезпечення, працевлаштування, гарантії зайнятості

Право на соціальний захист від безробіття вперше проголошено на міжнародному рівні після Другої світової війни. Зокрема, у ст. 23 Загальної декларації прав людини 1948 року йдеться про те, що кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття. А у ст. 25-ій знайшло своє закріплення й право на забезпечення в разі безробіття¹. Варто зазначити, що у Декларації фактично відображено

¹ Zahaľna deklaratsiia prav liudyny (10.12.1948), "Holos Ukrainy" 10.12.2008, № 236, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

два юридичні права особи, якими вона наділяється у випадку настання безробіття. Перше, полягає у захисті від безробіття і воно реалізується через створення державами ефективних інструментів, спрямованих як на попередження безробіття (гарантії у сфері праці), так і надання особі допомоги в зайнятості (соціальні послуги). Друге, право на забезпечення у випадку безробіття — це юридична можливість людини отримати вигоду, переважно у матеріальній формі, яка забезпечуватиме належні умови її існування на період відсутності доходу або спрямовуватиметься на задоволення інших потреб, пов'язаних із її зайнятістю.

Чимало питань соціального захисту людини в разі настання безробіття регламентуються, також, конвенціями і рекомендаціями Міжнародної організації праці (далі — МОП). Одними з перших актів, які встановлюють соціальні гарантії захисту людини від безробіття були Рекомендація МОП №1² та Конвенція МОП №2 про безробіття 1919 року³. Вони регламентують основні гарантії, що покликані запобігати безробіттю та сприяти подоланню його наслідків. Зокрема, такими гарантіями є: запровадження збору інформації про безробіття у державах та здійснення її статистики; створення системи безоплатних державних бюро зайнятості; організація системи страхування на випадок безробіття, яка б функціонувала на однакових умовах для громадян держав — членів Організації.

Не менш важливим актом МОП, який містить ряд пропозицій для держав у сфері соціального страхування на випадок безробіття і виплати різних видів соціальних допомог безробітним є Конвенція про допомогу особам, які визнані безробітними з незалежних від них обставин № 44⁴. Держави, що її ратифікували зобов'язуються підтримувати чинну систему, яка забезпечує всім особам, визаним безробітними з незалежних від них обставин певні види соціальних виплат. Серед них Конвенція називає, відшкодування, яке включає виплати, пов'язані з внесками, що сплачуються у зв'язку з обов'язковим чи добровільним страхуванням, а також, допомогу, яка не є відшкодуванням, а стосується винагороди за працю на громадських роботах, і крім того можливе поєднання відшкодувань та допомоги⁵.

Конвенція закріплює, також, види систем, за допомогою яких може надаватися відшкодування або допомога. Такі соціальні виплати за вибором

² Rekomendatsiia pro bezrobittia № 1 (29.10.1919), http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_319 (dostup: 1.05.2018).

³ Pro bezrobittia: Konventsiiia Mizhnarodnoi orhanizatsii pratsi № 2 (29.10.1919), "Zibrannia chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy" 2006, № 5, kn. 1, s. 593, st. 1158, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

⁴ Pro dopomohu osobam, iaki ie bezrobitnymy z nezaleznykh vid nykh obstavyn: Konventsiiia Mizhnarodnoi orhanizatsii pratsi № 44 (23.06.1934), "Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni Mizhnarodnoi orhanizatsiieiu pratsi" 1919–1964, t. 1, Zheneva 1999, s. 219–227.

⁵ Tam samo.

держави можуть існувати у системах обов'язкового чи добровільного страхування або поєднувати елементи обох системи, чи узгоджуватися із системою допомог. При цьому, умови участі в таких системах та переведення з однієї системи в іншу визначаються національним законодавством держави.

У ст. 2 Конвенції йдеться про суб'єктів, наділених правом на соціальні виплати, що нею передбачені. Передусім, такими особами є наймані працівники, які працюють на підставі трудового договору. Водночас, право на соціальні виплати мають, також, інші категорії осіб. Це: хатні робітники; працівники, що працюють удома; особи, які обіймають постійні посади на урядовій службі у місцевих органах влади або на підприємствах громадського користування тощо. Для них держави на власний розсуд можуть встановлювати особливості правового регулювання, з огляду на економічні, соціальні та правові властивості держави⁶.

Поряд з видами систем соціального страхування та суб'єктами, які мають право на певні соціальні виплати, у статті 4 Конвенції визначено й умови, за наявності яких в особи виникають права на отримання соціальних виплат. Тут, подаються умови, що їх можуть запроваджувати держави на власний розсуд. Наприклад, однією з умов є те, що особа має бути придатною до роботи та може до неї приступити, а також вона є зареєстрована відповідним державним бюро працевлаштування, та згідно з вимогами, встановленими законодавством країни, справно з'являється до цих бюро й дотримується всіх інших вимог законодавства країни, які мають на меті передбачати порядок надання допомоги або асигнування⁷.

Законодавством держав, що приєдналися до цієї Конвенції можуть встановлюватися й інші умови. Це, зокрема, наявність у особи певного стажу (ст. 6), закінчення періоду очікування (ст. 7), відвідання курсів професійного чи іншого навчання (ст. 8), залучення до громадських робіт (ст. 9) та інші.

Ще одним, не менш важливим міжнародним актом, який доповнює приписи Конвенції МОП № 44 вважається Рекомендація щодо страхування на випадок безробіття та щодо надання допомоги безробітним № 44⁸. Тут наголошується на створенні в державах системи обов'язкового страхування на випадок безробіття. І крім обов'язкового і добровільного страхування, пропонується запровадження додаткової системи у якій надаватимуться допомоги особам, що вичерпали своє право на отримання допомоги по безробіттю та тим особам, що не набули такого права.

⁶ Tam samo.

⁷ Tam samo.

⁸ Rekomendatsiia schodo strakhuvannia na vypadok bezrobittia ta schodo nadannia dopomohy bezrobitnym № 44 (23.06.1934). Mizhnarodnyj dokument (1934), <http://zakon4.rada.gov.ua/laws> (dostup: 1.05.2018).

У Рекомендації пропонується поширювати соціальне страхування на всіх осіб, які працюють за трудовим договором та тих, що отримують грошову винагороду за договором про учнівство. Крім того, усі системи соціальних виплат мають поширюватися не лише на повністю безробітних, але й на частково безробітних⁹.

З огляду на встановлені Конвенцією МОП № 44 умови функціонування системи соціального страхування осіб, які зазнали безробіття, можна зробити висновок про те, що вже у 1934 році була сформована концепція універсальної моделі соціального забезпечення осіб у випадку настання безробіття. Було, також, визначено види такої системи, підстави та умови надання соціальних виплат безробітним у системах соціального страхування. Усе це слугувало подальшим орієнтиром для запровадження на національних рівнях держав систем соціального страхування у випадку настання такого соціального ризику як безробіття.

Впродовж наступних років питання соціального захисту людини від безробіття не залишало порядку денного міждержавного співробітництва. Так, у 1935 році було ухвалено Рекомендацію щодо безробіття серед молоді¹⁰, у 1944 році Рекомендацію щодо забезпечення доходу¹¹, а у 1952 році Конвенцію про мінімальні норми соціального забезпечення¹², і зрештою у 1964 році Конвенцію¹³ та Рекомендацію про політику в галузі зайнятості¹⁴.

Вже у наступне десятиріччя мало місце ухвалення Конвенції¹⁵ та Рекомендації 1975 року про розвиток людських ресурсів¹⁶, а також Конвенції¹⁷ і Рекомендації 1978 року про адміністрацію праці¹⁸. Пізніше були ухвалені

⁹ Там samo.

¹⁰ Rekomendatsiia schodo bezrobittia sered molodi (1935), <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993> (dostup: 1.05.2018).

¹¹ Rekomendatsiia schodo zabezpechennia dokhodu № 67 (12.05.1944). Mizhnarodnyj dokument (1944), <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws> (dostup: 1.05.2018).

¹² Pro minimal'ni normy sotsial'noho zabezpechennia: Konventsiia MOP (28.06.1952), „Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni Mizhnarodnoiu orhanizatsiieiu pratsi”. 1919–1964, t. 1, Zheneva 1999, s. 530–533.

¹³ Konventsiia MOP № 122 pro polityku v haluzi zajniatosti (1964), „Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni MOP” 1965–1999, t. 2, Zheneva 1999, s. 540.

¹⁴ Rekomendatsiia pro polityku v haluzi zajniatosti № 122 (09.07.1964). Mizhnarodnyj dokument (1964), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_246 (dostup: 1.05.2018).

¹⁵ Pro profesijnu oriantatsiiu ta profesijnu pidhotovku v haluzi rozvytku liuds'kykh resursiv № 142 (23.06.1975), http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_057 (dostup: 1.05.2018).

¹⁶ Rekomendatsii 1975 roku pro rozvytok liuds'kykh resursiv (1975), http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_092 (dostup: 1.05.2018).

¹⁷ Konventsiia MOP № 150 pro administratsiiu pratsi: rol', funktsii ta orhanizatsiia (1978), „Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni Mizhnarodnoiu orhanizatsiieiu pratsi” 1965–1999, t. 2, Zheneva 1999, s. 1125.

¹⁸ Rekomendatsiia schodo administratsii pratsi: rol', funktsii ta orhanizatsiia № 158 (26.06.1978), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_270 (dostup: 1.05.2018).

Рекомендації 1984 року щодо політики в галузі зайнятості¹⁹, та Конвенція 1988 року про сприяння зайнятості та захисту від безробіття²⁰.

Не залишило поза увагою міжнародне співтовариство проблеми соціального захисту деяких категорій осіб. Зокрема, варто відзначити Конвенцію № 8 про допомоги з безробіття в разі корабельної аварії²¹ та Рекомендацію щодо страхування моряків від безробіття № 10²², які містять приписи щодо визначеного кола спеціальних суб'єктів.

Крім участі нашої держави у багатосторонніх договорах, нею було укладено ряд двосторонніх угод, які врегульовують питання соціального захисту громадян у випадку настання безробіття. Йдеться, насамперед, про Угоду між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення від 2012 року, де встановлюються домовленості щодо виплати допомоги на випадок безробіття²³. Аналогічними є Угоди між Україною та Португальською Республікою про соціальне забезпечення від 2009 року²⁴, Угоди між Україною та Естонською Республікою у сфері соціального забезпечення від 2010 року²⁵, тощо.

Як бачимо, зміст права на соціальний захист від безробіття інтенсивно формувався, передусім, на міжнародній арені. І Українська держава відповідно не могла залишитися осторонь свої міждержавних зобов'язань у сфері соціального захисту людини від безробіття, а тому ухвалюючи у 1996 році свій Основний Закон, закріпила право людини на соціальний захист від безробіття у ст. 46 Конституції України. Право це базується на міжнародних стандартах, що визначають політику держав у сфері соціального захисту громадян у разі настання такого соціального ризику як безробіття.

Крім цього, конституційне закріплення права на соціальний захист від безробіття становить основу правового регулювання у системі норм права, які покликані реалізувати юридичну можливість людини на соціальний захист від безробіття. За визначенням Основного Закону право громадян на соціальний захист, включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з не-

¹⁹ Rekomendatsii schodo polityky v haluzi zajniatosti № 169 (26.06.1984), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_278 (dostup: 1.05.2018).

²⁰ Konventsiiia pro spriannia zajniatosti ta zakhyst vid bezrobittia № 168 (21.06.1988), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_182 (dostup: 1.05.2018).

²¹ Konventsiiu № 8 pro dopomohy z bezrobittia v razi korabel'noi avarii (10.07.1920), "Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni Mizhnarodnoiu orhanizatsiieiu pratsi" 1965–1999, t. 2, Zheneva 1999, s. 1172.

²² Rekomendatsiia schodo strakhuvannia moriakiv vid bezrobittia № 10 (15.06.1920), http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_318 (dostup: 1.05.2018).

²³ Uhoda mizh Ukrainoiu ta Respublikoiu Pol'scha pro sotsial'ne zabezpechennia (18.05.2012), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_161 (dostup: 1.05.2018).

²⁴ Uhoda mizh Ukrainoiu ta Portuhal'skoiu Respublikoiu pro sotsial'ne zabezpechennia (07.07.2009), http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/620_024 (dostup: 1.05.2018).

²⁵ Uhoda mizh Ukrainoiu ta Estons'koiu Respublikoiu u sferi sotsial'noho zabezpechennia (05.10.2010), http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/233_040 (dostup: 1.05.2018).

залежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом²⁶. Тим самим, Конституція України, норми якої мають найвищу юридичну силу на всій території Української держави, закріплює право на соціальний захист від безробіття в якості конституційного права.

Якщо звернутися до з'ясування поняття “безробіття”, з яким пов'язане конституційне право на соціальний захист, то потрібно відзначити, що йому притаманні як соціальні, економічні, так і правові властивості. Як правова категорія “безробіття” у законодавчому визначенні подається як соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування²⁷. У зв'язку із цим, варто зазначити, що закріплене у законодавстві поняття “безробіття” наділене такими властивостями, з наявністю яких пов'язується виникнення у особи потреби в соціальному забезпеченні.

Використання правом соціального забезпечення цього поняття пов'язане із певними особливостями, які простежуються як в його змісті шляхом виявлення основних його властивостей, так і в порівнянні з іншими соціальними правами людини і громадянина. А тому, “безробіття” у праві соціального забезпечення необхідно розглядати як індивідуальну соціально-економічну обставину (соціальний ризик), яка характеризується відсутністю в особи працездатного віку роботи з незалежних від неї причини, внаслідок чого у такої особи виникає право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги.

Реалізація проголошеного у Конституції України права на соціальний захист від безробіття здійснюється через ухвалення нормативно-правових актів у цій сфері. До них належать, передусім, закони, якими регулюються правовідносини зайнятості та соціального страхування населення в нашій державі, як Кодекс законів про працю України²⁸, Закон України “Про зайнятість населення”²⁹ та Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”³⁰.

Законами України “Про зайнятість населення” та “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” передбачено, що правом на соціальний захист у разі настання безробіття наділяються як безробітні особи, так і незайняті особи, тобто такі, що ще не реалізували своє право на

²⁶ Konstytutsiia Ukrainy (23.07.1996), “Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy” 23.07.1996, № 30, Art. 141 (dostup: 1.05.2018).

²⁷ Pro zajniatist' naseleння (14.06.2013), „Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy” 2013, № 24, st. 243, s. 1284, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

²⁸ Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy (10.12.1971), <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (dostup: 1.05.2018).

²⁹ Pro zajniatist' naseleння (14.06.2013)...

³⁰ Pro zahal'noobov'iazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannia na vypadok bezrobittia (02.03.2000), “Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy” 02.06.2000, № 22, st. 171, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

працю. Цими законами, також, регулюються правовідносини соціального захисту осіб у разі настання безробіття. За визначенням Закону України “Про зайнятість населення” соціальним захистом вважається комплекс заходів, що передбачений загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття та законодавством про зайнятість населення³¹.

Право особи на соціальний захист у разі настання безробіття реалізується шляхом: 1) участі в загальнообов’язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття, яке передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття; 2) надання безоплатних соціальних послуг, зокрема, інформаційно-консультаційних та профорієнтаційних, професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації з урахуванням попиту на ринку праці, сприяння у працевлаштуванні, зокрема, шляхом фінансової підтримки самозайнятості та реалізації підприємницької ініціативи відповідно до законодавства; 3) надання особливих гарантій працівникам, які втратили роботу у зв’язку із змінами в організації виробництва і праці; 4) надання додаткової гарантії зайнятості окремим категоріям населення, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці³².

Так, підстави та умови участі особи у загальнообов’язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття визначаються Законом України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”, згідно з яким, останнє полягає в матеріальному забезпеченні та наданні соціальних послуг застрахованим особам у випадку настання страхового випадку з незалежних від них обставин³³.

Такому виду соціального страхування підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), включаючи тих, які проходять альтернативну (невійськову) службу, цивільно-правового договору чи на інших підставах, передбачених законом, військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби) та інші особи, які проходять службу та отримують грошове забезпечення, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, фізичні особи — підприємці, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах (ст. 4 Закону)³⁴.

Закон, також, передбачає, що страховими випадками, з яким пов’язується виникнення у особи права на матеріальне забезпечення та соціальні послуг є втрата нею заробітної плати (грошового забезпечення) або інших передбачених законодавством України доходів внаслідок втрати роботи з незалежних від неї обставин та якщо вона зареєстрована в установленому порядку як без-

³¹ Pro zajniatist' naseleння (14.06.2013)...

³² Tam samo.

³³ Pro zahal'noobov'iazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannia na vypadok bezrobittia (02.03.2000)...

³⁴ Tam samo.

робітна, готова та здатна приступити до підходящої роботи і дійсно шукає роботу, а також якщо така особа опинилася в стані часткового безробіття³⁵.

Настання зазначених страхових випадків слугує правовою підставою (соціальним ризиком) для надання особі матеріального забезпечення та соціальних послуг. Зокрема, ст. 7 Закону України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” визначає види забезпечення, які їй надаються. До них належать: допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності та допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні³⁶.

3-поміж соціальних послуг, що ними може скористатися безробітний, можна виділити: професійну підготовку або перепідготовку, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях; профорієнтацію; пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян, зазначених у частині першій статті 14 Закону України “Про зайнятість населення», компенсації відповідно до статті 26 Закону України “Про зайнятість населення”; надання роботодавцям — суб’єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних, компенсації відповідно до статті 27 Закону України “Про зайнятість населення”; надання ваучера для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності відповідно до статті 30 Закону України “Про зайнятість населення”; здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб відповідно до статті 24-1 Закону України “Про зайнятість населення”; інформаційні та консультаційні послуги, пов’язані з працевлаштуванням³⁷.

Крім законів, для реалізації права особи на соціальний захист у випадку настання безробіття ухвалено низку підзаконних нормативно-правових актів, які у залежності від виду соціального забезпечення особи можна поділити на:

а) підзаконні нормативно-правові акти у сфері соціального страхування на випадок настання безробіття (Постанова Кабінету Міністрів України “Про організаційні заходи щодо запровадження загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття” від 14 червня 2000 р. № 955³⁸;

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

³⁷ Pro zajniatist' naselennia (14.06.2013), “Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy” 2013, № 24, st. 243, s. 1284, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

³⁸ Pro orhanizatsijni zakhody schodo zaprovadzhennia zahal'noobov'iazkovoho derzhavnoho sotsial'noho strakhuvannia na vypadok bezrobittia (14.06.2000), “Ofitsijnyj visnyk Ukrainy” 2000, № 24, kod akta 16088/2000, st. 1007, s. 154, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

Інструкція про порядок обчислення і сплати внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття та обліку їх надходження до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, затверджена Наказом Міністерства праці та соціальної політики України 18.12.2000 року № 339³⁹; Постанова Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття “Про порядок здійснення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання настанню страхових випадків” 29.01.2009 року № 94⁴⁰; Постанова Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття “Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю” 15.12.2017 року № 149⁴¹ та інші);

б) підзаконні нормативно-правові акти у сфері надання соціальних послуг на випадок настання безробіття (Порядок реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 198⁴²; Порядок організації громадських та інших робіт тимчасового характеру, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 175⁴³; Типове положення про молодіжний центр праці, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2001 року № 40⁴⁴; Порядок взаємодії державних органів та установ щодо професійної реабілітації, зайнятості та працевлаштування інвалідів, затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України 03.06.2014 року № 347⁴⁵; Порядок відбору навчальних закладів для організації професійного навчання зареєстрованих безробітних та їх проживання в період навчання, затверджений Наказом Міністерства соціальної

³⁹ Instruktivnaia pro poriadok obchyslennia i splaty vneskiv na zahal'noobov'iazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannia na vypadok bezrobittia ta obliku ikh nadkhodzhennia do Fondu zahal'noobov'iazkovoho derzhavnogo sotsial'noho strakhuvannia Ukrainy na vypadok bezrobittia (18.12.2000), “Ofitsijnyj visnyk Ukrainy” 9.02.2001, № 4, kod akta 17636/2001, st. 140, s. 146, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

⁴⁰ Pro poriadok zdijsnennia profilaktychnykh zakhodiv, spriamovanykh na zapobihannia nastanniu strakhovykh vypadkiv (29.01.2009), “Ofitsijnyj visnyk Ukrainy” 3.04.2009, № 22, kod akta 46153/2009, st. 716, s. 153, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

⁴¹ Pro minimal'nyj rozmir dopomohy po bezrobittiu (15.12.2017), “Ofitsijnyj visnyk Ukrainy” 02.01.2018, № 1, kod akta 88722/2018, st. 29, s. 258, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

⁴² Poriadok reiestratsii, perereiestratsii bezrobitnykh ta vedennia obliku osib, iaki shukaiut' robotu (20.03.2013), “Uriadovyj kur'ier” 03.04.2013, № 62, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

⁴³ Poriadok orhanizatsii hromads'kykh ta inshykh robit tymchasovoho kharakteru (20.03.2013), “Uriadovyj kur'ier” 26.03.2013, № 56, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

⁴⁴ Typove polozhennia pro molodizhnyj tsentr pratsi (24.01.2001), “Ofitsijnyj visnyk Ukrainy” 09.02.2001, № 4, kod akta 17643/2001, st. 122, s. 94, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

⁴⁵ Poriadok vzaiemodii derzhavnykh orhaniv ta ustanov schodo profesijnoi rehabilitatsii, zajniateosti ta pratsevlashtuvannia invalidiv (3.06.2014), “Ofitsijnyj visnyk Ukrainy” 15.07.2014, № 54, kod akta 73051/2014, st. 1463, s. 119, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

політики України 16.05.2013 року № 269⁴⁶; Положення про професійно-технічний навчальний заклад державної служби зайнятості, затверджене Наказом Міністерства праці України від 02.08.1996 року № 64⁴⁷; Порядок професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних, затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України 31.05.2013 року № 318/655⁴⁸ та інші).

Підсумовуючи, можемо констатувати, що право на соціальний захист від безробіття є важливою соціально-економічною та правовою категорією, яке отримало своє проголошення як на міжнародному, так і національному рівнях. Його поява та становлення зумовлені реалізацією державами своєї соціальної функції та спрямована на подолання негативних наслідків соціального ризику безробіття.

Подальший розвиток та трансформація цього права відбувається у межах національних правових систем, що відповідно має місце і в законодавстві нашої держави. Конституційне проголошення та законодавча регламентація права на соціальний захист громадян від безробіття, надають підстави стверджувати про наявність ефективного правового інструментарію, який покликаний забезпечити належну його реалізацію.

А, отже, право на соціальний захист від безробіття можна розглядати як гарантовану Конституцією та законами України можливість людини відповідно до її правомочностей, отримувати матеріальне забезпечення та соціальні послуги у випадку настання такого соціального ризику як безробіття. Це право забезпечується державою шляхом встановлення відповідних гарантії щодо надання соціальних послуг, а також здійснення матеріального забезпечення, допомоги та сприяння у працевлаштуванні особи.

Бібліографія

Instruktsiia pro poriadok obchyslennia i splaty vneskiv na zahal'noobov'iazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannia na vypadok bezrobittia ta obliku ikh nadkhodzhennia do Fondu zahal'noobov'iazkovoho derzhavnoho sotsial'noho strakhuvannia Ukrainy na vypadok bezrobittia (18.12.2000), "Ofitsijnyj visnyk Ukrainy" 09.02.2001, № 4, kod akta 17636/2001, st. 140, <https://zakon.rada.gov.ua>.

⁴⁶ Poriadok vidboru navchal'nykh zakladiv dlia orhanizatsii profesijnogo navchannia zareiestrovanykh bezrobitnykh ta ikh prozhyvannia v period navchannia (16.05.2013), "Ofitsijnyj visnyk Ukrainy" 25.06.2013, № 45, kod akta 67478/2013, st. 1619, s. 71, <https://zakon.rada.gov.ua> (dostup: 1.05.2018).

⁴⁷ Polozhennia pro profesijno-tekhnicznyj navchal'nyj zaklad derzhavnoi sluzhby zajniateosti (2.08.1996), <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0440-96> (dostup: 1.05.2018).

⁴⁸ Poriadok profesijnoi pidhotovky, perepidhotovky ta pidvyschennia kvalifikatsii zareiestrovanykh bezrobitnykh (31.05.2013), "Ofitsijnyj visnyk Ukrainy" 16.07.2013, № 51, kod akta 67737/2013, st. 1859, s. 386 (dostup: 1.05.2018).

- Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy (10.12.1971), <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
- Konstyutsiia Ukrainy (23.07.1996), "Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy" 1996, № 30, art. 141.
- Konventsiiia MOP № 122 pro polityku v haluzi zajniatosti (1964), „Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni MOP” 1965–1999, t. 2, Zheneva 1999.
- Konventsiiia MOP № 150 pro administratsiiu pratsi: rol', funktsii ta orhanizatsiia (1978). Mizhnarodnyj document. (1978). „Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni Mizhnarodnoiu orhanizatsiieiu pratsi” 1965–1999, t. 2, Zheneva 1999.
- Konventsiiia pro spriannia zajniatosti ta zakhyst vid bezrobittia №168 (21.06.1988), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_182.
- Konventsiiu № 8 pro dopomohy z bezrobittia v razi korabel'noi avarii (10.07.1920), "Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni Mizhnarodnoiu orhanizatsiieiu pratsi” 1965–1999, t. 2, Zheneva 1999.
- Polozhennia pro profesijno-tekhnichnyj navchal'nyj zaklad derzhavnoi sluzhby zajniatosti (02.08.1996), <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0440-96>.
- Poriadok orhanizatsii hromads'kykh ta inshykh robit tymchasovoho kharakteru (20.03.2013), "Uriadovyj kur'ier" 26.03.2013, № 56.
- Poriadok reiestratsii, perereiestratsii bezrobitnykh ta vedennia obliku osib, iaki shukaiut' robotu (20.03.2013), "Uriadovyj kur'ier" 03.04.2013, № 62.
- Poriadok profesijnoi pidhotovky, perepidhotovky ta pidvyschennia kvalifikatsii zareiestrovanykh bezrobitnykh (31.05.2013), "Ofitsijnyj visnyk Ukrainy" 16.07.2013, № 51, kod akta 67737/2013, st. 1859.
- Poriadok vidboru navchal'nykh zakladiv dlia orhanizatsii profesijnoho navchannia zareiestrovanykh bezrobitnykh ta ikh prozhyvannia v period navchannia (16.05.2013), "Ofitsijnyj visnyk Ukrainy" 25.06.2013, № 45, kod akta 67478/2013, st. 1619 .
- Poriadok vzaiemodii derzhavnykh orhaniv ta ustanov schodo profesijnoi reabilitatsii, zajniatosti ta pratsevlashtuvannia invalidiv (03.06.2014), "Ofitsijnyj visnyk Ukrainy" 15.07.2014, № 54, kod akta 73051/2014, st. 1463,.
- Pro bezrobittia: Konventsiiia Mizhnarodnoi orhanizatsii pratsi № 2 (29.10.1919), "Zibrannia chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy" 2006, № 5, kn. 1, stor. 593, st. 1158.
- Pro dopomohu osobam, iaki ie bezrobitnymy z nezalezhykh vid nykh obstavyn: Konventsiiia Mizhnarodnoi orhanizatsii pratsi № 44 (23.06.1934), "Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni Mizhnarodnoiu orhanizatsiieiu pratsi” 1919–1964, t. 1, Zheneva 1999.
- Pro minimal'ni normy sotsial'noho zabezpechennia: Konventsiiia MOP (28.06.1952), "Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni Mizhnarodnoiu orhanizatsiieiu pratsi” 1919–1964, t. 1, Zheneva 1999.
- Pro minimal'nyj rozmir dopomohy po bezrobittiu (15.12.2017), „Ofitsijnyj visnyk Ukrainy” 02.01.2018, № 1, kod akta 88722/201, st. 29, <https://zakon.rada.gov.ua>.
- Pro orhanizatsijni zakhody schodo zaprovadzhennia zahal'noobov'iazkovoho derzhavnoho sotsial'noho strakhuvannia na vypadok bezrobittia (14.06.2000), "Ofitsijnyj visnyk Ukrainy” 30.06.2000, № 24, kod akta 16088/2000, st. 1007, <https://zakon.rada.gov.ua>.
- Pro poriadok zdijsnennia profilaktychnykh zakhodiv, spriamovanykh na zapobihannia nastanniu strakhovykh vypadkiv (29.01.2009), "Ofitsijnyj visnyk Ukrainy” 03.04.2009, № 22, kod akta 46153/2009, st. 716, <https://zakon.rada.gov.ua>.
- Pro profesijnu oriantatsiiu ta profesijnu pidhotovku v haluzi rozvytku liuds'kykh resursiv № 142 (23.06.1975), http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_057.
- Pro zahal'noobov'iazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannia na vypadok bezrobittia (02.03.2000), "Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy” 02.06.2000, № 22, st. 171.
- Pro zajniatist' naselennia (14.06.2013), „Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy” 2013, № 24, st. 243, s. 1284, <https://zakon.rada.gov.ua>.

- Rekomendatsii 1975 roku pro rozvytok liuds'kykh resursiv (1975), http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_092.
- Rekomendatsiia schodo administratsii pratsi: rol', funktsii ta orhanizatsiia № 158 (26.06.1978), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_270.
- Rekomendatsiia schodo bezrobittia sered molodi (1935), Mizhnarodnyj dokument (1935), <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993>.
- Rekomendatsiia schodo strakhuvannia moriakiv vid bezrobittia № 10 (15.06.1920), http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_318.
- Rekomendatsiia schodo strakhuvannia na vypadok bezrobittia ta schodo nadannia dopomohy bezrobitnym № 44 (23.06.1934), <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.
- Rekomendatsiia pro polityku v haluzi zajniatosti № 122 (09.07.1964), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_246.
- Rekomendatsiia pro bezrobittia № 1 (29.10.1919), http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_319.
- Rekomendatsiia schodo zabezpechennia dokhodu № 67 (12.05.1944), <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.
- Rekomendatsii schodo polityky v haluzi zajniatosti № 169 (26.06.1984), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_278.
- Typove polozhennia pro molodizhnyj tsentr pratsi (24.01.2001), "Ofitsijnyj visnyk Ukrainy" 9.02.2001, № 4, kod akta 17643/2001, st. 122, s. 94, <https://zakon.rada.gov.ua>.
- Uhoda mizh Ukrainoiu ta Estons'koiu Respublikoiu u sferi sotsial'noho zabezpechennia (5.10.2010), http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/233_040.
- Uhoda mizh Ukrainoiu ta Portuhal's'koiu Respublikoiu pro sotsial'ne zabezpechennia (7.07.2009), http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/620_024.
- Uhoda mizh Ukrainoiu ta Respublikoiu Pol'scha pro sotsial'ne zabezpechennia (18.05.2012), http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_161.
- Zahal'na deklaratsiia prav liudyny (10.12.1948), "Holos Ukrainy" 10.12.2008, № 236, <https://zakon.rada.gov.ua>.

The right to social protection against unemployment: International and national experience of proclamation

Summary

In the article, theoretical and practical questions about the proclamation of the right to social protection from unemployment, both at the international and national levels, are investigated. The authors show that in 1934 the world community has already formed a concept of a universal model of social welfare of persons in the situation of unemployment, and has also determined the forms of this system, the basis and conditions for the assignment of social payments to unemployed in social insurance systems. As it is demonstrated, all this served as further guidance at the national level of different states for the introduction of systems of social insurance in the case of unemployment.

At the same time, Ukraine had to honour its intergovernmental commitments in the sphere of social protection of a person from unemployment, so while adopting in 1996 the fundamental law of the state, the right of man to social protection from unemployment was consolidated in article 46 of the Constitution of Ukraine. This right is based on international

standards, which define the policy of states in the sphere of social protection of citizens in the case of unemployment.

Besides, it is established that the constitutional consolidation of the right to social protection from unemployment comprises the basis of legal regulation in the system of law, which is designed to enforce the legal possibility of a person to social protection from unemployment. According to the fundamental law, the right of citizens to social protection includes the right to security in cases of complete, partial or temporary disability, loss of breadwinner, unemployment circumstances beyond their control, as well as old age and in other cases provided by law. Thus, the Constitution of Ukraine, which has the highest legal force throughout the territory of the Ukrainian state, establishes the right to social protection from unemployment as a constitutional right.

As it is revealed, the emergence and establishment of the right to social protection from unemployment is caused by the recognition of states of their social function and it is aimed at overcoming the negative effects of social risk of unemployment. Further development and transformation of this right takes place within the limits of national legal systems, which, accordingly, occurs in the legislation of Ukraine. Constitutional proclamation and legislative regulation of the right to social protection of citizens from unemployment, give grounds to assert the existence of an effective legal tool, which is designed to ensure its proper realization.

Also, the right to social protection from unemployment is considered as the entitlement of a person to receive material support and social services in the event of such social risk as unemployment, as guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine, in accordance with its powers.

Keywords: social insurance, social services, material security, employment, employment guarantees

Pyłyp Pyłypenko

Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki we Lwowie

Orest Ranewicz

Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki we Lwowie

Prawo do ochrony socjalnej w przypadku bezrobocia. Ukraińskie i międzynarodowe doświadczenia

Streszczenie

W artykule zostały zbadane teoretyczne i praktyczne aspekty związane z prawem do ochrony socjalnej w przypadku bezrobocia na poziomie prawa zarówno międzynarodowego, jak i ukraińskiego. Autorzy dostrzegają, że już w 1934 roku wspólnota świa-

towa wypracowała koncepcję uniwersalnego modelu społecznego, który miał zapewnić odpowiednią ochronę osób bezrobotnych, oraz stworzone zostały odpowiednie systemy wraz z określeniem podstaw i umów, na podstawie których udzielano wypłat socjalnych w ramach określonego systemu ubezpieczenia. Jak się wydaje, był to punkt orientacyjny późniejszych działań na poziomie konkretnych państw, które próbowały tworzyć własny system ubezpieczenia obywateli na wypadek bezrobocia.

Państwo ukraińskie, budując odpowiednie struktury instytucjonalne, nie mogło pozostawać na uboczu i nie mogło nie przestrzegać międzynarodowych zobowiązań w sferze ochrony socjalnej swoich obywateli na wypadek bezrobocia. Dlatego też uchwalając w 1996 roku najważniejszy akt prawny, jakim jest Konstytucja, zagwarantowano prawo człowieka do ochrony socjalnej na wypadek bezrobocia w art. 46 Konstytucji Ukrainy. Prawo to bazuje na międzynarodowych standardach, które jasno określają politykę państw w sferze socjalnej ochrony obywateli, oznaczającą prawo do zabezpieczenia społecznego na wypadek bezrobocia.

Konstytucyjne zagwarantowanie prawa do socjalnej ochrony na wypadek bezrobocia zakłada prawną podstawę regulacji tej kwestii i daje gwarancję realizacji prawa obywatela do takiej ochrony socjalnej. Według Konstytucji Ukrainy prawo obywateli do ochrony socjalnej włącza też prawo do zapewnienia jej w przypadku pełnej, częściowej lub tymczasowej utraty zdolności do pracy, w wyniku bezrobocia z przyczyn od obywatela niezależnych oraz w innych wypadkach przewidzianych prawem. Tym samym zagwarantowane przez Konstytucję i wynikające z niej normy prawo do socjalnej ochrony obywateli w przypadku bezrobocia, ma, jak cała Konstytucja na terenie państwa ukraińskiego, nadrzędną moc prawną.

Prawo do socjalnej ochrony obywateli w sytuacji bezrobocia wpisuje się w jedno z głównych zadań państwa, które powinno przeciwdziałać negatywnym skutkom społecznym, jakie z bezrobocia wynikają. Rozwój i transformacja prawa społecznego w tym zakresie odbywa się w granicach systemów prawnych poszczególnych państw. Znajduje swoje odzwierciedlenie również w ustawodawstwie państwa ukraińskiego. Konstytucyjny zapis prawa do socjalnej ochrony obywateli na wypadek bezrobocia daje gwarancję skutecznego narzędzia prawnego powołanego do zapewnienia należytej jego realizacji.

Słowa kluczowe: ubezpieczenie społeczne, usługi socjalne, bezpieczeństwo materialne, zatrudnienie, gwarancje zatrudnienia